

Љубица Чонева,

**ОПШТЕСТВЕНОТО ВЛИЈАНИЕ НА
НАСИЛНИЧКОТО ОДНЕСУВАЊЕ
КАЈ МЛАДИТЕ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

АПСТРАКТ

Целта на овој труд не е разгледување на разните облици на судири во општеството, туку на оние облици чиј инструмент е физичката сила. Во тој контекст ќе бидат разработени оние насилства кои се јавуваат во односите меѓу поединци и поединци и помали општествени групи кај младата популација. Според тоа, овие појави имаат карактер на општествено негативни појави и нивниот пристап бара соодветно истражување на видот, манифестирањето, интензитетот и другите нивни карактеристики.

Најчесто употребувани поими кои ги изразуваат општествените односи на насилствата се: антагонизам, конфликт, спротивставување и други. Насилствата и други социопатолошки појави се елементи на општествените дисфункции и дезорганизации. Оттука социолошкото проучување на истите може посредно да зборува за општест-

Ljubica Choneva,

**SOCIAL IMPACT OF VIOLENT
BEHAVIOUR IN YOUNG PEOPLE IN
THE REPUBLIC OF MACEDONIA**

ABSTRACT

The purpose of this work is not to present the many forms of conflicts there are in society, but only those where physical force is employed. Therefore, the subject of analysis will be the type of violence that arises from individual interrelations or from the relations between individuals and small social groups within the young population. Such phenomena can be thus defined as socially negative and ask for a more thorough approach, one that would require researching the type, manifestation, intensity and other characteristics of violent behavior.

The most frequently used terms in defining social relations of violence are: antagonism, conflict, opposition etc. Violence and other socio-pathological phenomena are elements of social dysfunction and disorganization. Hence, the sociological study of these phenomena can help reveal the causes and conditions of their appearance in society as well

вените причини и услови на овие појави и последичното дејство на интегрираноста на поединецот во општествениот систем. Од аспект на системот и посебно на поединците и групите кои се загрозени од насилствата, нивните ефекти се многу негативни. Секако дека овде акцентот ќе се стави на конкретните состојби кај младата популација во македонското општество. Ова од причини што насилничкото однесување од страна на младите луѓе е една од највидливите форми на насилство. Насилните млади луѓе честопати вршат кривични дела, но се почести стануваат манифестирањата на други слични проблеми. Овие случувања во кои се вклучени млади луѓе, во голема мера придонесуваат за глобалната бројка на смртни случаи, повреди и инвалидитет. Треба да се напомене дека постојат тесни врски меѓу насилството кај младите и другите форми на насилничко однесување.

Клучни зборови: насилство, општествено влијание, вандализам, училишно насилство

as their immediate consequence of integration of the individual into the social system. When it comes to the system and especially the individuals and the groups most affected by violence, their affects are most adverse. Our primary focus is going to be on the specific conditions of the young population within the Macedonian society, because of the fact that the violent behavior in young people is one of the most prominent forms of violence. Violent young people commit crimes more often, but there are other manifestations of violence that are on the rise, too. All of these cases of violence in young adults contribute greatly to the overall number of deaths, injuries and disabilities. What also needs to be pointed out here is the close relation between violence in the young and other forms of violent behavior.

Key words: violence, social impact, vandalism, school violence

ВОВЕД

Времето во кое живееме се соочува со едно големо зло познато како насилство. Зачудува тоа што него го генерира и од него страда човекот, а загрижува неговата растечка интензивност и екстензивност.

Оваа појава е широк поим, па затоа е предмет на интерес на повеќе дисциплини: антропологијата, биологијата, социологијата, психологијата, педагогијата, психијатријата, социјалната заштита и др.

Говорејќи за насилничкото однесување на младата популација, сметаме дека битно е акцентот да се стави врз неговите извори, за да можеме да ги објасниме разновидните последици кои ги предизвикува.

Значењето на социјално-социолошкото проучување на насилничкото однесување не произлегува од неговата раширеност, туку за него може посредно да се зборува - преку моралната интегрираност на младите во општеството и неговата организираност. Во тој контекст, многу позначајно е да се проучуваат општествените причини и услови на ваквото однесување и последичното дејство на интеграцијата на општествените индивидуи, во дадениот општествен систем. Што се однесува до вториот дел на прашањето, нема дилеми за функцијата на општествените настани кои предизвикуваат незадоволство кај младите, кои не ретко го разрешуваат со насилничко однесување. Меѓутоа, познато е дека гледано од аспект на поединците и групите кои манифестираат насилничко однесување, последиците се повеќестрани и многу негативни.

Насилничкото однесување е облик на разрешување на судирите во групата и меѓу групите млади, а во трудот ќе се конкретизираат таквите облици во македонското општество. Така, најчесто употребувани поими кои изразуваат негативни општествени односи на судири се *конфликтноси, џензија, џро-џивречносѝ и друѓи*.

Сложеноста и сериозноста на оваа појава не се согледува само во нанесените повреди во физички поглед, туку и во социјалните и емоционалните дисфункции кај младата личност - жртва на овие настани. Се манифестира со агресивно однесување, физички напади, навреди и омаловажувања меѓу врсниците, соучениците, помалите и постарите другари и спрема други лица во средината каде живеат, учат, се рекреираат и сл.

1. ОПШТЕСТВЕНИТЕ ФАКТОРИ И НАСИЛНИЧКОТО ОДНЕСУВАЊЕ

Познато е дека многу теоретичари различно го одредуваат и сфаќаат карактерот на насилното однесување и неговите последици во средината и

пошироко во општеството. Сите се согласни во тоа дека во секое општество постојат помалку или повеќе изразени насилства, кои како појави најчесто се одредуваат како општествени облици. Leopold fon Wiese ги врзува за облиците на диференцирање и деструкција кои се спротивни облици на интеграцијата и конструкцијата. Процесот на диференцијација подразбира степенување, стратификација, и потчинување. Интеграцијата како процес има елементи на униформизација и надреденост.

Albion Small овие појави ги посматра како облик на општествена интеракција, кој ја преставува фазата на тековната „општествена еволуција“. Значи тоа е облик на општествена интеракција кој е спротивен на општествената интеракциска соработка. Обично се дава негативна оценка за овој вид судири со конфликтни односи, бидејќи ја попречуваат идејно-етичката согласност на општеството и дејствуваат со нарушувања во некои општествени сегменти.¹

Rejmon Aron под поимот насилство подразбира спротивставеност меѓу групи и поединци, поради добивање вредности или остварување заемно несогласни вредности.

Како што е познато, социолозите имаат посветено многу истражувања на судирите меѓу поединци, интергрупни, културни и етнички, до расни и други судири од пошироки размери. Во тој контекст најголемо внимание е посветувано на проучувањата на судирите во процесот на трудот, во националните и етничките односи. Од останатите судири, исто така, карактеристични се недоразбирањата меѓу групи во една работна организација, роднини, соседи и други.

Од социолошки аспект, насилството претставува примена на сила во општествените односи на микросоцијален план. Оттука, оваа појава е историски условена и варијабилна социјална категорија.

Дефинирањето на насилството е поврзано со начинот на општественото реагирање на некои од овие поведенија, кои ја загрозуваат биолошката и социјалната положба на индивидуата. Во таа смисла насилството претставува и политички концепт, бидејќи подразбира избор на заштитни вредности и го одредува степенот на продирање на државата во процесот на влијанието во воспитувањето на децата и младите.

Значи, се работи за непосредни општествени односи, кои не секогаш ги карактеризира соработка и меѓусебно разбирање, туку помал или поголем степен на недоразбирање и судири, кои се често и предмет на насилство изразено од едни према други. Ваквите ситуации резултираат со чувство на повре-

1) Raymond Aron, Les tensions et les guerres, во книгата UNESCO Paris, 1957, стр.203

дено право, чест, положба и друго, и го зголемуваат нетрпението, а неефикасноста на општествените институции го зголемува убедувањето дека наведените причини треба да се бранат независно од општествената помош.

Насилничкото однесување на поединци и групи го отфрлаат прифатениот начин на општествено однесување, нормалното комуницирање со луѓето и почитување на значаен број на општествени вредности, и може да стане збор за почетоци на формирање на подкултурно насилство.² Тие ја загрозуваат безбедноста, јавниот ред и мир и сигурноста на граѓаните со примената на сила кон луѓето и предметите, и со безобзирно однесување на јавни места.

Таквата општествена положба на лицата со насилничко однесување го одредува нивниот начин на живеење. Објаснувањето за нивното патолошко однесување треба да се бара во условите кои ја одредуваат општествената положба на ваквите поединци и групи, како и во особините на нивните личности. Тоа се пред се, лица кои немаат постојана работа, организиран семеен живот, средства за живот и најчесто некое образование. Истовремено, во демографска смисла тие припаѓаат на генерациите кои се со максимална енергија и на возраст кога мораат да обезбедат свој општествен и животен статус и перспектива.

Во однос на особините на личноста, тоа се неприлагодени индивидуи на кои им е својствено неработењето, скитањето, алкохолизам, емоционална незрелост. Меѓутоа, поголемиот број по својствата на личноста не отстапува од просечните граѓани, а најмногу се разликуваат по општествената положба и начинот на живеење.³ Преку насилничкото однесување овие личности го изразуваат протестот за своето незадоволство или неспремноста сами да се вклучат во нормалните облици на општественото живеење.

Насилството како негативна појава кај младите, особено оние на училишна возраст, го изразува нивниот однос кон општеството. Нивните причини произлегуваат од општествената положба која кај овие млади се одликува со амбивалентност. Оваа положба кај младите предизвикува многубројни судири на младите со општеството, кое нема само генерациски карактеристики и незадоволство, кои се насочени кон организираното дејствување на општеството во правец на правилен развој и потврдување на личноста, туку водат кон разни судири, насилства, дрогирање, деликвентно однесување и сл.

Насилничкото однесување кај младите се објаснува со незрелост на личноста, емотивна нестабилност, агресивност, влијание на врсниците и друго. Исто така, треба да се земе предвид и фазата на формирањето на личноста на

2) Кувачиќ, И., О карактеру сукоба у нашем друштву, Наше теме, Загреб, бр. 7, 1982, стр.36

3) Милосављевиќ, М., Друштвени конфликти и агесије, Социјална мисао бр.1-2, Београд, 1994

младиот човек, која има посебни психо-социјални особини и кај која е нагласена потребата за афирмација, идентификација и самопотврдување.

Најпосле, треба да се укаже и на поврзаноста на насилничкото поведение со општествено - патолошките појави, меѓу кои се класифицираат поголемиот број насилнички однесувања како вандализам, тепачки и деструктивно однесување - до разни кривични дела. Со овој став го избегнуваме поедноставеното разгледување на меѓусебниот причински однос на патолошките појави, бидејќи веќе покажавме во кои општествени ситуации најчесто доаѓа до разрешување на судирите по пат на насилничко однесување. Оттука се наметнува потребата, причините за ваквото однесување да се бараат во глобалната општествена структура и во конкретните општествени и групни односи. Таквиот пристап овозможува проучување на општествените причини и услови на насилничките појави.

На поединечен план, треба да се тргне од општествената положба на поединецот и распределбата на материјалните добра и општествената моќ. Се смета дека насилничкото однесување е карактеристично најчесто за маргиналните групи кои немаат сигурен општествен статус, што значајно ги одредува нивните односи со другите луѓе, начинот на живеење, моралните и други сфаќања. Покрај изнесеното, значајно е да се нагласи дека оваа појава во една ситуација е причина, а во друга ситуација може да се појави како последица. Свкупно гледано, овие однесувања имаат и повратно влијание на општествената структура.

2. ОДРЕДУВАЊЕ НА НАСИЛНИЧКОТО ОДНЕСУВАЊЕ КАЈ МЛАДИТЕ

Коренот на зборот се наоѓа во повеќе латински јазици, и секој од нив поаѓа од основното значење како и англискиот виоленце. Терминот насилство се користи за да се означат акти кои се случуваат во изменети односи.

Меѓу позначајните се наедуваат следните три дефиници:

Според *Encarta World English Dictionary*, ова насилство содржи употреба на физичка сила за повредување некого или оштетување нешто, и употреба на неоправдана сила или ефект добиен со закана.

Дефиницијата што ја користи *Olweus* е дека, насилничко однесување е агресивност каде што актерот или извршителот го користи своето тело или предмет, вклучувајќи и оружје, за да нанесе повреда или болка на друго лице.

Според *Свејскаата здравствена организација*, насилството е намерна употреба на физичка и психолошка сила или моќ, под закана против себе си,

друго лице или против група или заедница, што резултира со повреда, смрт, психолошка штета или лишување.

Општата дефиниција на *ОН* се задржува на насилничкото однесување со намера да се наметне моќ или контрола во меѓусебното однесување кое резултира со повреди и закани, како насилно или дискретно прекршување на слободите во приватниот живот, училиштето, работното место и во повеќе средини на децата. Или, според истата, насилството врз децата е уште посериозен проблем при не постоење на законска регулатива, недостиг од образовни содржини кои информираат и едуцираат за причините на насилството, несоодветни статистички податоци и неадекватно претставување на насилството во медиумите.

Обично, во најширокајта смисла, се користи да значи инцидентите од типот на физички напад (од повреда до последици со опасност по живојот), типот на психичко насилство кое може да подразбира изразување на вербални навреди, вознемирувања, до ограничување на личната слобода и сл.⁴

И покрај евидентните разлики меѓу дефинициите, заедничко им е што се однесуваат на правење штети, оштетувања или закани, и се однесуваат на نامерни дејствувања.

Кога се сака поблиску да се определи насилството кај младите, наједноставно кажано, е да се прифати шпанскиот термин кој значи состојба спротивна од насилството или „**живеење заедно во хармонија**“. Меѓутоа, статистиката на ова насилство главно се фокусира на насилството „**ученик врз ученик**“.

3. РИЗИК - ФАКТОРИТЕ ЗА НАСИЛНИЧКО ОДНЕСУВАЊЕ НА МЛАДИТЕ

И покрај различните дефиниции и сфаќања, познати се многубројни фактори кои влијаат на нивото на насилството меѓу младите. Анализирајќи ги карактеристиките на мотивацијата, како и взаемноста на овие појави во контекст на животната средина, Green ги посматра како резултат на дисфункцијата на училишната и семејната средина, потоа другарите и други ентитети, каде младата личност не е доволно разбрана и е оптоварена со многубројни фрустрации.⁵

Етиологијата на насилствата врз младите се базира главно на интеракцијата на неколку групи фактори како што се:

---

4) Green, A., Child Abuse, Handbook of treatment of mental disorders in childhood and adolescence, New Jersey, Inc Englewood Cliffs, 1978, стр. 432

5) Green, A. H. "Child Abuse", 1987, стр. 441

а) индивидуални фактори кои што се поврзани со карактеристиките на личноста и начините на однесување како што се хиперактивност, слаба контрола, подолго агресивно однесување, слаб успех во училиште и сл;

б) влијанија од семејството и друштарите кои се однесуваат на атмосферата во семејството, како што е лош однос со родителите, отсуство на надзор од родителите, постојано физичко казнување, конфликт меѓу родителите во раното детство, развод на родителите, неповолна материјална положба на семејството;

в) социјални, политички и културолошки фактори кои опфаќаат низок степен на социјална кохезија во заедницата, што се поврзува со повисок степен на насилство кое го вршат младите, посебно кај адолесцентите.

4. КАРАКТЕРИСТИКИ НА НАСИЛСТВОТО КАЈ МЛАДИТЕ

Небезбедност на младите, односно постоењето на форми на насилство кај оваа популациска група од населението, најчесто подразбира неповолни случувања во следните микросистеми: училиштето, установи и домови за млади, стадиони и други средини, каде што повремено или редовно престојуваат младите.

Кога станува збор за загрозувана безбедност кај младите, статистиките покажуваат дека во 2000 година во светот се случиле 199 000 убиства на млади луѓе - еквивалентно на смрт на 565 деца и млади на возраст од 10 до 29 години, во просек секој ден, како резултат на интерперсонално насилство. Но, стапките на убиства на младите луѓе варираат во зависност од регионот или од државата, а стапките за женскиот пол се секаде многу пониски од стапките на машкиот пол.

Во периодот меѓу 1994 и 2000 година, стапките на убиства на млади луѓе се зголемија во многу делови од светот. Овој пораст, во многу случаи се поврзува со почестата употреба на пиштоли и друго оружје, како метод на напад. Покрај тоа, се проценува дека на секое загинато младо лице во насилство, 20 до 40 лица се здобиваат со повреди за кои се потребни и болнички интервенции.

Нефаталните насилни повреди кај младите, вклучуваат значително помалку напади со огнено оружје и кај нив повеќе се употребуваат тупаници, ножеви, остри предмети и др.⁶

6) www.who.int/entity/violenc...11/14/2007

Во анкетите на Smith (2003) со податоци за училишното насилство, се наведува дека е регистрирано зголемување на ова насилство во Германија и Норвешка, со осцилации во зголемувањето во Италија и во Австрија.

Во Република Македонија, во недостаток на податоци за насилства во училиштата, на стадионите, во кафулињата и во собиралишта на младите, заслужува внимание фактот дека од 10. 000 јавувања на СОС телефонот во Детската амбасада „Меѓаши“, 8,6% се однесувале на барање помош поради изложеност на насилство (физичко, психичко или сексуално). Исто така, заслужува внимание податокот дека во 1997 година обелоденети се 13 случаи на злоупотреба на деца од женски пол, од страна на наставници, роднини и други.⁷

За насилството меѓу младите, кое се смета дека претставува доста раширен проблем денес, особено загрижувачки проблем претставува насилството меѓу учениците во училиштата. Ова насилство е една од највидливите форми на манифестирање на агресивност, физички напади, навреди и омаловажувања меѓу врсниците, соучениците, помалите и постарите ученици, а во некои случаи и меѓу учениците и наставниците. Во ваквите случаи најголемите штети од насилството се нанесува на училишната средина во случаи на вандализам. Понатаму, може да создаде страв и несигурност кај учениците, што е спротивно на правата на учениците и младите луѓе да живеат без страв и заплашување (Конвенцијата на Обединетите нации за правата на детето).

Насилните млади луѓе, во овие случувања вршат и кривични дела, деструктивни дејствија и поради тоа ова насилство не ретко ги носи сите карактеристики на малолетничка деликвенција, која подлежи на казни санкции. Според тоа, може да се каже дека постои тесна врска меѓу овој вид насилство и насилствата кај возрасните. Како да се објаснат овие случувања. Можеби со тоа што реалните однесувања во секојдневниот живот се судираат со ставовите на општеството, дека ваквите настани се незначителни, или пак дека тие не се својствени за нашата средина.

Меѓутоа, реалноста е поинаква. Имено, факт е дека оваа појава не е исклучок и станува се поприсутен белег на современите општествени односи во училиштата и во Република Македонија.

За голем број истражувачи, а особено за јавноста, беше вистински шок сознанието дека во 20-иот век во најразвиените земји во светот, земјите со висока култура, како што се САД, Германија, Франција и други, се случија многу убиства на ученици во училиште, таму каде што децата треба најслободно

7) Прва детска амбасада „Меѓаши“, брошура бр. 4, 1997-98, Скопје, стр. 26

да се чувствуваат и најбезбедно да престојуваат. Овој пораст, во многу случаи се поврзува со почестата употреба на пиштоли, како метод на напад. Исто така, се проценува дека во повеќето инциденти меѓу учениците во училиште со примена на огнено оружје, 20-40 ученици се здобиваат со повреди за кои е потребна болничка нега. Употребата на физичка сила и заплашувањето се, исто така, вообичаени случувања меѓу средношколската популација. Нетрагичните насилни однесувања меѓу овие ученици се случуваат без употреба на огнено оружје, и кај нив главно се употребуваат тупаници, клоци, ножеви, палки и сл.

Во извештаите за насилства на одделни земји е наведено дека бројот на ваквите насилнички настани може да се спореди дури со бројот на смртни случаи од токсичен и инфективен карактер.⁸

Иако овие прилично произволни податоци треба да се земат со крајна претпазливост, едно е сигурно: малтретирањето на децата се смета за вродена причина за нивните повредувања, па и смртност, вклучувајќи го и насилството во училиштето.⁹ Една студија, пак, спроведена кај училишни деца на тинејџерска возраст во 27 земји, откри дека во повеќето од испитаните земји, мнозинството од учениците учествувало во заплашувања на соучениците од истото училиште барем еднаш.

Во Република Македонија бројот на насилнички настани меѓу учениците во средните училишта не е познат. Посебни тешкотии во откривањето се: недоволната информираност на јавноста, отсуство на соработка меѓу одделните служби и институции кои работат за децата и сл. Поради отсуството на службена статистика за ваквите случаи, се дознава само од полициските извештаи за случаи кога било користено оружје во училиштата, спортски игралишта, во градскиот превоз или на други места од страна на ученици, или кога било интервенирано од полицијата во смирување на спротивставени групи или поединци млади. Затоа методологијата на следење на овие случаи првенствено е насочена на податоци на казнените дела и нивните сторители. Како последица на тоа, не се практикува примена на соодветен и целосен модел на евидентирање на секој случај на насилство меѓу младите и други релевантни податоци за него, кои се неопходни за следење и дејствување на неговото сузбивање. Поради тоа, оправдано може да се претпостави дека „темните бројки“ за насилствата кај овој популациски слој од населението, се многу поголеми. Вредно е да се наведе податокот дека во Канада, според едно оп-

8) Податок од Меѓународната Унија за заштита на детството, од текстот „Модрица на душата“ НОН бр. 337, 1981

9) Green, A. H. “Child Abuse” Handbook of tretment of mental disordes in childhood and adolescence, New Jersey, Inc Englewood Cliffs, 1978, стр. 432

сежно истражување спроведено во деведесеттите години на минатиот век, се пријавува само едно насилство од дваесет случаи.¹⁰

5. РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕ НА УЧИЛИШНОТО НАСИЛСТВО

Ова анкетно истражување е спроведено во 6 средни училишта на територијата на општина Гази Баба - во град Скопје: „Михајло Пупин“, „Јахја Кемал“, „Панче Арсовски“, „Боро Петрушевски“, „8-ми Септември“ и „Партеније Зогравски“, каде што досега имало најголем број инциденти меѓу учениците.¹¹

Главната цел на истражувањето беше да се побуди интерес за ова насилство во јавноста, надлежните институции како што се училиштата и државата во целост, бидејќи се работи за мошне актуелен проблем, кој често се запоставува и маргинализира.

Истражувањето беше реализирано на примерок од 176 ученици на возраст од 15-18 години, од општината Гази Баба, со хетероген национален, социјален и религиозен состав.

Анализата на податоците за овој проблем покажа дека учениците од помалата возраст се најчесто жртви на постарите, што е и очекувано, бидејќи со возраста кај децата се зголемува и силата, но и вештината да може да се брани и да одбива напади. Однесувањата од типот кршење на нормите и ризикувањето, обично стануваат почести во повисоките тинејџерски години, односно во доцната адолесцентност, отколку во почетните години во средното училиште.

Податоците за националната припадност на учениците - учесници во непријатните случувања во училиштето, покажуваат дека најнепријателски се односите меѓу Македонците и Албанците средношколци, што е мислење дури на 2/3 анкетирани. На второ место по бројност се инцидентите меѓу Македонци и Македонци (45 одговори), а не се сосема складни и односите на релацијата Албанци-Албанци средношколци.

Бројни истражувања за овој вид односи меѓу учениците ја имаат потврдено тезата дека етничките тензии можат да предизвикаат меѓусебна нетрпеливост, што според известувањата на медиумите и во некои училишта кај нас, имаа конфликтен карактер.

---

10) Group of Specialists for combating violence against children, (1997), Final Report of Activities of the EG- S- VL. Strasbourg: Council of Europe.

11) Истражувањето е спроведено од НВО „Женска акција“, во рамките на проектот „Партнерство за безбедни и сигурни заедници“, организиран од УНДП, во 2008 год, а го реализираше авторот на овој текст.

Оние ученици кои почесто присуствувале на настани со насилство се само 11,93%, додека 38,07% потврдуваат дека знаат за таквите случки, но не учествувале лично. Тоа покажува дека учениците сметаат дека во нивното училиште насилствата не се инцидентни појави, но сепак се оградуваат од своето учество.

Најчести локации каде имало инциденти меѓу учениците во училиштето се наведува училишниот двор - пред очите на многу ученици (32,95%) и на скриени места во училишниот двор(11,93%). Исто така посебни конфликтни ситуации се случуваат во автобусите, при доаѓање и враќање од училиште, изразени со тепачки меѓу учениците, демолирање и уништување на автобусите и други вандалистички испади, на кои отпаѓаат (25,57%) или повеќе од ¼ од вкупните насилнички случувања кај средношколците.

5. 1. Носењето оружје од учениците

Во последните десетина години во Република Македонија нагло се јавува интересот за детското трауматско искуство од оружје. Неговата примена или случајни игри со него, не ретко завршувале со опасни последици. Посебно после воените случувања во 2001 година, оружјето стана илегално достапно за голем дел од населението, па дури може да дојде и во рацете на децата. Така, многу од прашањата за тоа, што децата можат и знаат да направат во критичните моменти со оружјето, остануваат недоволно дискутирани, за да се бара решение за овие детски опасни искуства.

Проблемот на носење оружје од младите, се јавува како стил и кај учениците партиципиенти во училишното насилство, кое го потврдија само 2,27% од анкетираниите. Она што треба да ги загрижува возрасните, а пред се родителите и наставниците, е појавата на носење нож од некои ученици. Оваа појава ја детектиравме во нашето истражување во 28,98% одговори и цениме дека треба да се бараат начини за забрана и казнување за носењето нож од страна на учениците.

Присуството на оружје кај некои ученици го потврдија дури 40,90% од анкетираниите, а за себе, дека носат оружје, потврдија само 2 испитаника или 1,14% од вкупниот број. За носењето оружје дури 51,11% сметаат дека има трендовско значење за младите, а останатите го носат за своја одбрана (35,80%) и одбегнување на закани (19,89%).

Искуствата покажуваат дека причините за насилните случувања меѓу учениците се многубројни и меѓусебно испреплетени, што треба да се знае при воспоставувањето мерки за нивната превенција.

Некои од манифестациите може да бидат помали судири во ходниците, чекање во ред за игралиште, насилни „акти“ за намалување на досадата, навре-

ди и пцовки меѓу поединци и групи ученици, до закани за навреда, омаловажување, љубомора за девојка и сл. Анкетираните ученици како најчести причини ги наведоа следните: меѓусебна нетрпеливост (30,11%), одбрана на своите другари (19,89%) лична одбрана (18,18%), симпатија кон иста девојка (10,80%), и национална нетрпеливост (2,27%).

Сметаме дека презентираниите одговори се недоволно прецизни поради ставот на испитаниците дека настаните се случуваат најчесто во своја или одбрана на своите другари. Тоа ја релативизира сериозноста на другите причини, како што е националната нетрпеливост меѓу одделни групи, најчесто од македонска и албанска националност, а се крие од јавноста како „срамота“ од пошироката средина.

Од друга страна, целната група испитаници е во значаен животен период - адолесцентна возраст, кога насилството го одразува како одговор на внатрешните тензии и надворешните напливи на училишната средина.

Меѓутоа, не може да не се спомне дека неадекватните реагирања на децата, вклучувајќи ги и оние во училиштето, порано се бараа во родителите и во нивните психопатолошки особини. Денес, се повеќе се говори за карактерот на социјалната средина и културата на општествената клима, која го одредува односот кон детето. Ова се објаснува со фактот дека во осуетеноста на условите за развој на личноста, можат да се најдат корените на насилничкото однесување на децата, во најширока смисла .

Запрашани за можностите за надминување на истражуваниот проблем, анкетираните ученици, во најголем дел им даваат предност на дисциплинските мерки (22,52%), потоа на интервенцијата на полицијата (15,50%) и опоменувањето на родителите (11,14%). На советодавната и едукативната помош младите пристапуваат со недоволно доверба. Цениме дека голем број од предложените решенија учениците ги гледаат во надминување на кризата на општествените вредности, кои во денешните услови во Република Македонија ги поместуваат границите на толеранција кај нашите млади генерации.

ЗАКЛУЧОК

Сознанијата за насилничкото однесување кај младите во Република Македонија покажаа дека проблемот отвора едно ново поле на интерес и активности за заштита на оваа популација, и тоа на адолесцентна возраст, кога се ученици, кога правото на секое дете на среќно и безбедно детство треба да се гарантира во секое време. Сондажата за местото на овие млади во македонското општество, извршена меѓу младите, покажа дека тие се соочуваат со ерозија на моралот, што резултира со нецивилизациско однесување, кое се манифестира преку разни форми на насилства.

Литература:

- Group of Specialists for combating violence against children. *Final Report of Activities of the EG-S-VL*. Strasbourg: Council of Europe, 1997
- Qvortrup, J. , *Childhood as a Social Phenomenon- an Introduction to a Series of Nacional Repots, Eurosocial- Report*, 36, Viena European Centre, 2001
- O. Moore, A. M. "Foreward:bullyng behaviour in schools, *Irish Journal of Psychology*, 1997
- Robson S. , and Smedley S. , *First things first*, Roehampton Teaching Studies,1996
- Gormly, A. , and Brodzinski, D. , *Lifespan human development harcourt*, BracCollege Publishers, 1990
- Brooks, J. B. , *The process of parenting* (second edition). Mayfield Publishing Company, 1987
- Marvin, E. S. and Jack, M. W. , *Scales for the measurement of attitudes*. Mc. Graw-Hill book company, 1978
- Fernandez, L. , Villaoslada, E. and Funes, S. , *Cinfecto en el Centro Escolar*. Madrid, 2002
- Мирјана Обретковиќ: *Насилје и права децеица на заштитиу*. Виктимолошко друштво, Београд, Темида, бр. 4/2000